

el libro de modo sintetizado para que la gente pudiera leerlo, introduciendo, a su vez, ciertas doctrinas teológicas. Los últimos prólogos que se tratan son el de la dedicatoria del *Cancionero* de J. A. de Baena y el de la *Carta* del Marqués de Santillana, en el que se aportan noticias de carácter doctrinal.

En conclusión, se puede afirmar que el prólogo fue evolucionando durante los siglos XII-XV, y, a la vez que renovaba sus tópicos, que procedían ora de la tradición retórica latina del discurso forense ora por vía oral, añadía nuevos elementos. De esta manera, este estudio de los prólogos de los primeros textos que se escribieron en romance supone un trabajo novedoso en el ámbito hispánico y, en general, en toda la Romania, y a partir de ahora será imprescindible y de uso obligado para futuros estudios sobre el prólogo literario de la Edad Media.

Maria Antònia Salvà, *Viatge a Orient* (A cura de Lluïsa Julià), Biblioteca Marian Aguiló 5, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1998. Por Catalina Bonnín i Socías.

Viatge a Orient de Maria Antònia Salvà, publicat per primera vegada a la «Biblioteca Marian Aguiló», amb pròleg i notes de Lluïsa Julià, conté, a més del dietari d'aquest viatge, una excursió al Galatzó i alguns poemes sobre els llocs descrits. Encara que resta clara la intenció de l'escriptora de publicar tant les notes del viatge com les de l'excursió, ambdós materials s'han conservat inèdits fins a la present edició. Segons Lluïsa Julià, que en té cura, degueren influir, per una part, el poc valor concedit en aquells moments a la literatura de viatges i, per l'altra, els consells dels amics poetes, sobretot Miquel Costa, que l'empenyien a preparar el seu primer llibre de poemes, gènere de prestigi en el qual Salvà ja havia rebut un cert reconeixement.

Els criteris de l'edició han estat els de modernitzar bàsicament l'ortografia i l'accentuació i d'altres aspectes estrictament tipogràfics. També conté un pròleg i unes fotografies ben interessants de l'escriptora, el seu entorn i el viatge. Unes notes a peu de pàgina de Julià funcionen com a aclariments antropològics, mitològics i toponímics.

El viatge s'efectuà durant la primavera de l'any 1907, amb la participació de dues-cents persones. A Maria Antònia Salvà li va anar d'un pèl de no anar-hi, però a la fi l'escriptora explicà a un amic amb notable satisfacció que havia estat admesa al pelegrinatge. La idea de l'anomenada «Quarta expedició espanyola a Terra Santa» Havia sorgit el Nadal anterior a proposta de Pere Llobera, cosí de Miquel Costa i Llobera. Maria Antònia Salvà tenia trenta-set anys, començava a ser una poeta reconeguda, encara que no havia publicat cap llibre. La pelegrinació actua, doncs, com a al·licient literari. N'és una característica l'eliminació dels problemes quotidians: cansament, tempestes, canvi de programa, malentesos entre persones del grup, impossibilitat de visitar alguns llocs... Es percep la intenció de fer un relat positiu i també com a font d'inspiració literària.

Viatge a Orient conté trenta-dos capítols d'acord amb l'itinerari. Alguns, com el primer *De Barcelona al Pireu*, en realitat són cartes enviades al seu germà Francesc Salvà, amb el prec que siguin llegides per tota la família. A partir d'*Atenes* la narració pren la forma de dietari personal. Si al primer capítol l'autora ens parlava de la bellesa de la mar i del tarannà dels pelegrins, gairebé tots de *nacionalitat catalana* dins el seu grup (dos rectors de Girona, un senyor de Lleida i cinc mallorquins), a partir de la visió d'*Atenes* es deixa comprendre per la cultura grega, l'art i la mitologia. Tampoc no s'oblida d'esmentar totes les celebracions religioses que es fan a bord.

Durant la visita a Constantinoble no manquen referències històriques i exclamacions cap a l'art bizantí. Un petit capítol dedicat a cada illa de la Mar Egea: Patmos, Rodes i Xipre. Les descripcions són concises i precises. Aquí esmenta un comentari de Pedro Llobera, company del grup. És una de les poques referències que fa als companys, centrada sempre en les descripcions admiratives de l'experiència viatgera, encara que de vegades parli en plural. Li agrada molt Beirut, els seus horts i jardins entre penyals i coves i, sobretot, el moviment humà amb barreja de races. Però encara ha d'arribar el més important: Terra Santa. *Palestina I* ens presenta l'arribada, amb un acolliment amabilíssim per part dels carmelites, que ofereixen als nouvinguts l'ofici i la comunió, i on fa un sermó el company i poeta Miquel Costa i Llobera. I d'aquí, en calesa, cap a Natzaret, on arriben els pelegrins a entrada de fosca, després d'un llarg camí entre bladerars i figuerars, poblets amb molt de caràcter i dones que van a cercar l'aigua amb l'àmfora al cap. El text és dominat per una impressió molt forta, causada per l'emoció sentida per una persona molt creient, i, a part d'una indisposició que no la va deixar pujar al Tabor, la muntanya sagrada on la tradició situa la transfiguració de Crist, tots els llocs sagrats de Natzaret causen en la viatgera una impressió intensa expressada amb concisió i emoció.

Canà de Galilea, el llac de Tiberíades i els seus voltants són descrits en funció de les referències culturals bíbliques.

Palestina II torna a remetre a Jerusalem i continua les citacions bíbliques sobre Noè i el diluvi universal, que es barregen amb la mitologia grega sobre Andròmeda i Perseu. La descripció de la pujada a la Ciutat Santa en processó fins arribar al Sant Sepulcre és minuciosa i sembla més bé una guia turística mancada d'emoció. Aquesta es recupera al Mont Sion i a la Muntanya de les Oliveres, on hi ha un mirador que domina tot el panorama de Jerusalem, en el qual Jesús plorà esguardant la ciutat ingrata. El Sepulcre de la Mare de Déu i la Cova de l'Agonia empenyen els pelegrins cap a l'oració i el recolliment. Així mateix en practicar el Via Crucis.

En el Mur de les Lamentacions l'escriptora ens explica la conversa mantinguda amb un jove hebreu que parla un poc el castellà. L'expressió antiga del jove fa deduir al grup que potser és descendent dels jueus expulsats d'Espanya, que probablement encara parlen la llengua per tradició familiar.

Els voltants de Jerusalem ocupen dos dies del viatge. Betlem, amb la Cova de l'Adoració, la de Sant Josep, els sepulcres de Santa Paula i de Santa Eugènia, l'estança on Sant Jeroni traduí *La Bíblia*, l'emoció de constatar la tradició a la Cova

de la Llet..., totes les expressions són amarades de fe i de tendresa, i fins d'innocència en algun moment, com quan parla de la capelleta on la Verge Mare compongué el *Magnificat*. L'autora de l'edició ens explica que es refereix a la salutació de Maria a la seva cosina Isabel en la Visitació (segons Lluc). Adesiara, si no fos per aquests aclariments a peu de pàgina, no podríem reprimir un somriure.

Si la viatgera és sobtada per la monotonia desoladora del paisatge de Jerusalem, davall un sol abrasador i envoltada per remolins de pols, camells i beduïns, el riu Jordà i la Mar Morta, on se celebrà el baptisme de Jesús, destaquen per les arbredes frondosíssimes on canten els rossinyols. Hi destaca la mesquita d'Homar, amb la roca dels holocaustes i d'altres mesquites de la contrada, de les quals comenta les tradicions, fins a la partida cap a Jafta. L'acomiadament de Jerusalem inclou el «record inesborrable» de la comunió en el Sant Sepulcre. El darrer fragment de l capítol *Comiat de Jerusalem. Embarc a Jafta* és adreçat als frares franciscans, l'amabilitat dels quals ha omplert els pelegrins d'atencions i records piadosos.

Embarquen de nou a «L'Ille de France» fins arribar a Egipte. En aquesta part del viatge predomina el vessant cultural sobre l'aspecte piadós. S'allotgen a un bon hotel del Caire, del qual es comenta la sumptuositat, situat a mitja hora de Matarié, on es troba l'arbre de la Sagrada Família. Amb la visió del Nil l'escriptora es deixa exaltar pels records de la infantesa, quan llegia les primeres planes de la història sagrada com una pura redacció de la poesia. Amb el desert i les piràmides experimenta una gran satisfacció.

Sense haver pogut veure Alexandria per culpa d'una pesta que manté aïllada la ciutat, el grup parteix cap a Itàlia. Sembla que l'interès del viatge hagi conclòs, perquè, a part del comentari plaent sobre el repòs en el vaixell, després de tres dies sense cap nota de viatge, les paraules dedicades a l'arribada a Roma semblen gairebé un telegrama. *Roma, Venècia, Roma* presenta tot un seguit de topònims urbans, esglésies i monuments, separats per guionets, que només serveixen per establir el trajecte.

Desigual quant a l'estil, ara més concret, ara més expansiu, no s'està d'establir comparacions: les pròpies tradicions amb les just descobertes, com el cant litúrgic en siríac i el dels mahometans a les mesquites semblants a les cançons de batre dels pagesos mallorquins. També observa extensions de terra consemblants a les marines llucmajoreres i compara les fortificacions de Xipre amb les murades de la ciutat de Mallorca. L'acomiadament de Beirut és especialment poètic i amarat d'enyor:

*El sol ponent encén els vidres de les cases i ses besades lluminoses
floreixen també per les vessants del Líbano... Mes la despedida del sol
és menys intensa que la nostra. Ell tornarà a veure demà dematí la bella
ciutat. Nosaltres, la deixam per sempre (p. 44).*

Excursió a Galatzó conté la seva característica visió idíl·lica del camp i de la pagesia. En aquest cas, les descripcions de la muntanya abrupta mitificada per la lle-

genda del Comte Mal acompanyen la visió amable i solidària de les jovenetes que vénen a peu des d'Andratx per cercar-hi feixos de palma, per la culpa dels quals se'n tornen amb les mans bofegades. La crònica de l'excursió fineix amb una explicació sobre les utilitats de la palma, feina de dones a molts d'indrets de Mallorca.

Els poemes inclosos a l'edició són: *Atenes, Beirut, Pasqua Florida, El desert, Venint del Caire, El Pontificat* (fet per encàrrec de l'ecònom de Lluçmajor), *La volada* i *Record de l'excursió a Galatzó*.

Viatge a Orient, tal com ens adverteix Lluïsa Julià, inaugura la tradició catalana femenina de llibres de viatges. Opina que si s'hagués publicat en el seu moment hauria causat una certa impressió, sobretot pel to fresc i desimbolt del relat, ben lluny de l'*escriptura femenina del moment, centrada en temes domèstics*. Tanmateix, la publicació no es va dur a terme. Faltaven anys perquè la literatura de viatges comencàs a ser un gènere reconegut entre nosaltres. Tampoc no es va publicar a les *Obres completes*, publicades per l'editorial Moll a la dècada dels quaranta i envoltades d'una certa polèmica. Amb la publicació d'aquest llibre s'arrodoneix una obra literària altament memorialística que, segons Lluïsa Julià, converteix Maria Antònia Salvà en *una pionera del discurs intel·lectual modern* (p. 15).

Joan Solà (1999), *Parlem-ne. Converses lingüístiques*, Barcelona: Proa. Por Fina Llorca.

Es tracta d'un altre recull de 140 articles del professor Joan Solà, triats d'entre els apareguts al *Diari de Barcelona* (els 11 primers) i a l'*Avui* (a partir del 12) al llarg de set anys: del 1990 al 1997. La secció del diari, que duu per títol justament «Parlem-ne», és inclosa dins del suplement de Cultura i té una freqüència setmanal (continua sortint actualment). Això vol dir que aquests 140 articles han estat garbellats d'entre un feix de prop de 400 textos. Tal com ens diu el mateix autor a la Presentació que obre el llibre, el criteri de selecció ha estat per a aquest recull d'incloure-hi els que tractaven temes lingüístics, més que no pas els de tema sociolingüístic. Això ens explica l'adjectiu del subtítol «*Converses lingüístiques*» que, pel substantiu ens remet a unes altres «Converses», les «filològiques» de Fabra, de les quals aquestes són indubtablement hereves quant al to (col·loquial, planer, entenedor), als punts de partida i fins i tot, gosaria dir, el tractament dels temes. Com Fabra, Solà parteix sovint de l'observació de la llengua viva, d'un problema suggerit per un lector, d'una carta rebuda. De situacions quotidianes, en una paraula, que posen en marxa els coneixements del filòleg, els recursos del professor i la intuïció del parlant.

La publicació de textos destinats a ser llegits al diari —un a la vegada, de setmana en setmana— en un llibre, sembla que desvirtua la concepció amb què van ser escrits, però alhora ens ofereix una segona oportunitat de tornar a llegir articles a què potser vam donar una ullada ràpida i de tenir recollits una sèrie de raona-